

Rondetafelgesprek Kansen en risico's Lelystad Airport d.d. 1 april 202

Position paper Prof. dr. ir. R. Beunen, Open Universiteit.

Inleiding

Deze position paper heeft betrekking op de vergunningverlening van Lelystad Airport in relatie tot stikstofdepositie en de bescherming van natuur. In de tekst wordt kort ingegaan op de vragen die bij de uitnodiging voor het rondetafelgesprek zijn meegegeven:

- Wat is de ecologische staat van nabijgelegen natuurgebieden (o.a. Veluwe en Oostvaardersplassen)?
- Hoe verhoudt een eventuele vergunningverlening zich tot de meest recente uitspraken van de Raad van State over stikstof?
- Hoe wordt geborgd dat de gebruikte stikstofrechten 'hard' en juridisch onaantastbaar zijn?
- Welke invloed heeft de drempelwaarde voor de luchtvaart op de berekening?
- In hoeverre spelen andere emissies (zoals ultrafijnstof en geluid) een rol in de integrale natuurtoets?
- Welke invloed heeft een volledige of gedeeltelijke nachtsluiting op de totale stikstofberekening en de daaruit voortvloeiende passende beoordeling?

In het vervolg beschrijf ik eerst kort het juridisch kader voor het beoordelen van effecten op beschermde natuurgebieden. Vervolgens wordt ingegaan op de huidige staat van instandhouding van de Veluwe (en andere natuurgebieden) en de consequenties daarvan voor de vergunningverlening. Daarbij wordt ingegaan op recente uitspraken van de Afdeling bestuursrecht van de Raad van State, een drempelwaarde voor de luchtvaart en stikstofrechten.

Juridisch kader

Bij de besluitvorming over ingebruikname van Lelystad Airport voor groot handelsverkeer zijn meerdere wetten en regels van belang. In deze reflectie wordt alleen ingegaan op de beoordeling van de effecten op beschermde Natura 2000-gebieden.

Het belangrijkste kader voor de bescherming van natuur wordt gevormd door de Vogel- en Habitatrichtlijn. De verplichtingen daaruit zijn vertaald naar de huidige Omgevingswet. Een reeks uitspraken van nationale rechtbanken en het Hof van Justitie van de Europese Commissie geven verdere duiding bij die verplichtingen¹.

Simpel gezegd moet voor elk project dat significante gevolgen kan hebben voor beschermde natuurgebieden onderzocht worden wat de mogelijke effecten voor beschermde natuurwaarden zijn. De beoordeling moet toezien op het hele project en alle mogelijke effecten. Een project mag alleen worden toegestaan als op voorhand de zekerheid is verkregen dat het de natuurlijke kenmerken van beschermde gebieden niet zal aantasten.

Voor een project als Lelystad Airport is een toename van de stikstofdepositie het belangrijkste effect op beschermde natuurgebieden. Het vliegverkeer en het autoverkeer naar het vliegveld veroorzaken uitstoot van stikstofoxiden en daarmee een toename van stikstofdepositie. De

¹ Zie b.v. <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/11e4ee91-2a8a-11e9-8d04-01aa75ed71a1> en <https://www.raadvanstate.nl/stikstof/>

uitstoot van andere stoffen en geluid zal wel integraal meegenomen moeten worden in de beoordeling van effecten op natuur, maar vermoedelijk zijn deze minder significant dan de effecten op de stikstofdepositie. Voor de beoordeling van de effecten op de volksgezondheid zijn (ultra)fijnstof en geluid juist extra belangrijk.

De effecten van ingebruikname van Lelystad Airport voor groot handelsverkeer op beschermde natuurgebieden moeten worden beoordeeld in samenhang met de effecten van andere projecten. Bij stikstofdepositie gaat het immers niet alleen om de effecten van een nieuw project, maar om de totale neerslag van stikstof als gevolg van alle projecten en activiteiten.

De totale stikstofdepositie is op heel veel plekken in Nederland veel te hoog². Voor beschermde natuurgebieden is per habitatype vastgesteld bij hoeveelheid stikstofdepositie significante verslechtering niet meer is uit te sluiten. Daarvoor zijn zogenaamde kritische depositiewaarden (KDWs)³ vastgesteld. Die waarden zijn belangrijk bij vergunningverlening. Op het moment dat die kritische depositiewaarden (fors) worden overschreden zal een verdere toename van de stikstofdepositie zorgen voor een verdere verslechtering van de natuurkwaliteit. Ook als de kritische depositiewaarde niet worden overschreden, kunnen negatieve effecten op voorhand niet worden uitgesloten. Zeker als al langere tijd sprake is van een veel te hoge stikstofdepositie of als een habitatype verdroogt, kan de gevoeligheid voor stikstofdepositie groter worden. In dat geval kunnen negatieve effecten al optreden bij een stikstofdepositie onder de kritische depositiewaarde die voor dat habitatype is vastgesteld.

De ingebruikname van Lelystad Airport voor groot handelsverkeer zal een toename van de stikstofdepositie op het Natura 2000-gebied de Veluwe veroorzaken en daarmee bijdragen aan de verslechtering van dit gebied. Het is niet uit te sluiten dat er ook significante gevolgen zullen zijn voor andere Natura 2000 gebieden, zoals bijvoorbeeld de Wieden en de Weerribben. Stikstofoxiden kunnen zich namelijk over grote afstand verspreiden en dus ver van de bron (vliegtuigen en autoverkeer) neerkomen.

Dat brengt me bij de eerste vraag die is meegegeven bij de uitnodiging. **Wat is de ecologische staat van nabijgelegen natuurgebieden (o.a. Veluwe en Oostvaardersplassen)?**

De Veluwe is een van de grootste en meest belangrijke natuurgebieden van Nederland. Het bestaat uit een heleboel verschillende en met elkaar samenhangende ecosystemen (habitattypen) en is het leefgebied van duizenden soorten.

Al decennialang wordt onderzoek gedaan naar natuur op de Veluwe. Daarbij wordt gekeken naar de verspreiding en aantalsontwikkeling van uiteenlopende soortgroepen en onderzoek gedaan naar het functioneren van ecosystemen, de effecten van verschillende drukfactoren zoals stikstofdepositie en verdroging, de mogelijkheden voor herstel en de effecten van herstel- en instandhoudingsmaatregelen.

De grote gemene deler van alle onderzoeken is dat de natuurkwaliteit enorm onder druk staat en dat heel veel soorten achteruit zijn gegaan en soms zelfs zijn uitgestorven. Soorten als duinpieper,

² <https://www.ecologischeautoriteit.nl/wp-content/uploads/sites/2/2025/07/Doen-wat-moet-en-kan.pdf>

³ <https://www.naturetoday.com/intl/nl/nature-reports/message/?msg=28367>,
<https://research.wur.nl/en/publications/ecologische-en-juridische-betekenis-van-de-kritische-depositiewaai/>

tapuit, klapstekster zijn als broedvogel verdwenen, de populaties zweefvliegen zijn ingestort⁴, en recent verscheen een rapport dat liet zien dat de aantallen bospaddenstoelen flink zijn afgenomen⁵.

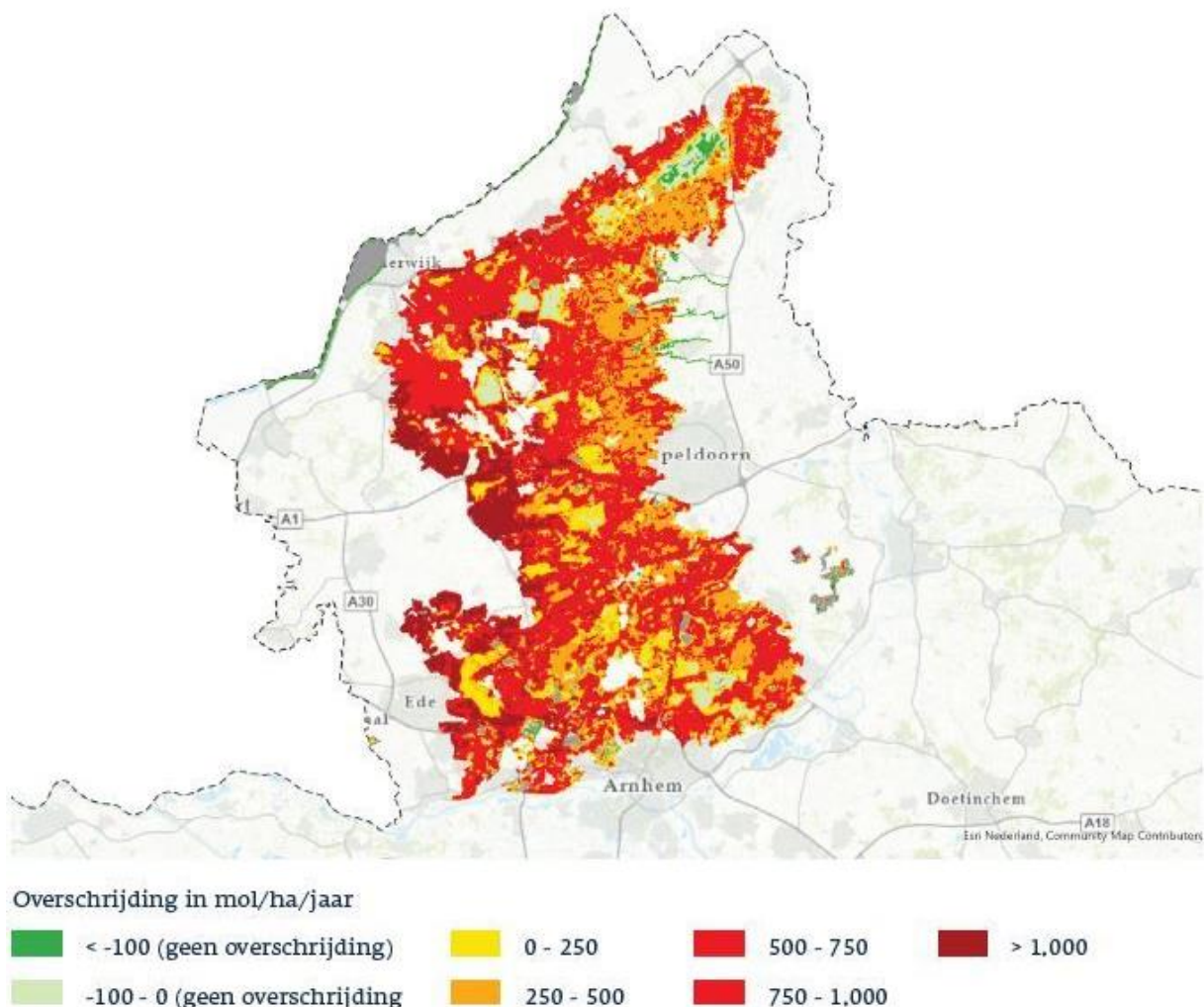
In 2023 is de Natuurdoelanalyse van de Veluwe gepubliceerd waarin is beoordeeld wat de huidige staat van beschermde habitattypen en soorten is en antwoord is gegeven op de vraag of voldoende maatregelen worden genomen om verslechtering tegen te gaan. Die Natuurdoelanalyse laat zien dat voor de meeste habitattypen en een aantal soorten het eindoordeel 'nee, tenzij' is gegeven (zie tabel 1). Dat betekent dat (verdere) verslechtering van de habitattypen niet kan worden uitgesloten. Diverse habitattypen zijn in de afgelopen jaren verslechterd.

Overzicht doelbereik habitattypen en soorten

Habitatype / Soort	Eindoordeel
H2310 Stuiwzandheiden met struikheide	Nee, tenzij
H2320 Binnenlandse kraaiheidebegroeiingen	Ja
H2330 Zandverstuivingen	Nee, tenzij
H3130 Zwakgebufferde vennen	Nee, tenzij
H3160 Zure vennen	Nee, tenzij
H4010A Vochtige heiden (hogere zandgronden)	Ja, mits
H4030 Droge heiden	Ja, mits
H5130 Jeneverbesstruwelen	Ja
H6230 Heischrale graslanden	Nee, tenzij
H6410 Blauwgraslanden	Nee, tenzij
H7110B Actieve hoogvenen (heideveentjes)	Nee, tenzij
H7150 Pioniervegetaties met snavelbiezen	Ja, mits
H9120 Beuken-eikenbossen met hulst	Ja, mits
H9190 Oude eikenbossen	Nee, tenzij
H91E0C Vochtige alluviale bossen (beekbegeleidend)	Nee, tenzij
H1166 Kamsalamander	Nee, tenzij
H13831 Drijvende waterweegbree	Nee, tenzij
A072 Wespandief	Nee, tenzij
A224 Nachtzwaluw	Ja
A233 Draaihal	Nee, tenzij
A236 Zwarte specht	Nee, tenzij
A246 Boomleeuwerik	Ja
A255 Duinpieper	Nee, tenzij
A276 Roodborsttapuit	Ja
A277 Tapuit	Nee, tenzij
A338 Grauwe klauwier	Ja, mits

Tabel 1. Beoordelingen uit de Natuurdoelanalyse voor de Veluwe die is opgesteld in opdracht van de Provincie Gelderland. De onafhankelijke Ecologische Autoriteit heeft de kwaliteit van de natuurdoelanalyse beoordeeld en aangegeven dat de conclusies van de natuurdoelanalyse op sommige punten onvolledig of te positief waren. Op basis daarvan concludeert de Ecologische Autoriteit dat voor een aantal habitattypen de eindconclusies naar beneden moeten worden bijgesteld. Voor Beuken-eikenbossen met hulst moet dit zijn: 'nee, tenzij'. Voor jeneverbesstruwelen moet dit zijn: 'ja, mits'. Daarnaast ontbreekt het habitatype Kalkmoerassen. Ook daarvoor is het eindoordeel 'nee, tenzij'. Ook het habitatype Overgangs- en trilvenen (trilvenen) ontbreekt is het overzicht. Voor dit habitatype is er geen garantie dat de doelstellingen behaald gaan worden.

De tabel laat zien dat de staat van instandhouding van de beschermde habitattypen en soorten in het Natura 2000-gebied zeer ongunstig is. Overmatige stikstofdepositie is een van de grootste drukfactoren voor de Veluwe⁶. Op vrijwel alle habitattypen wordt de kritische depositiewaarde fors overschreden (figuur 1). Dit leidt tot een verslechtering van die beschermde habitattypen en de soorten waarvoor het gebied belangrijk is. Deze situatie betekent dat de verantwoordelijke overheden maatregelen moeten treffen om de stikstofdepositie flink te verminderen.

Figuur 1. Overschrijding van de kritische depositiewaarden op de Veluwe. Bron:

<https://www.gelderland.nl/themas/stikstof/stikstofsituatie-veluwe>

Voor bossen bijvoorbeeld beschrijft het Herstelprogramma Bossen⁷: “de voortgaande zeer hoge depositie met als gevolg, vermessing, verzuuring, bodemverzuring, een nutriëntenonbalans in voedsel voor kleine fauna en in de verdere voedselketen en verhoogde kwetsbaarheid voor klimaatverandering”. Stikstof uit de lucht en via het (grond)water heeft effecten op stikstofgevoelige habitattypen of leefgebieden van soorten. Dit vormt een probleem voor de hele Veluwe, in het bijzonder voor de habitattypen zandverstuivingen, zwakgebufferde vennen, zure vennen, heischrale graslanden, blauwgraslanden, kalkmoerassen, actieve hoogvenen

⁶ <https://gelderland.stateninformatie.nl/document/13018920/1#search=%22natuurdoelanalyse%22>

⁷ <https://pas.ecologischeautoriteit.nl/files/ea/5123/013604-5123-herstelprogramma-bossen-gs-mei-2023.pdf>

(heideveentjes), beuken eikenbossen met hulst en oude eikenbossen een probleem (zie ook tekstkader 1).

Zelfs met de verwachte daling van de stikstofdepositie zal de stikstofdepositie op veel habitattypen van de Veluwe nog aanzienlijk hoger zijn dan de KDW.

Tekstkader 1. Bevindingen uit Provincie Gelderland (2023) Herstelprogramma Bossen. Natura 2000 Veluwe. Bron: https://media.gelderland.nl/Herstelprogramma_Bossen_GS_mei_2023_webl_1518316fc4.pdf?updated_at=2023-05-09T13:42:52.281Z

Vermesting en verzuring als gevolg van een te hoge stikstofdepositie is één van de belangrijkste knelpunten voor het behalen van de Natura 2000-doelen in de bossen op de Veluwe (Bron: O.a. Van den Burg et al., 2014; De Vries et al., 2017, 2019). Verzuring en vermisting hebben voor tal van plant- en diersoorten directe negatieve effecten, maar ook indirecte negatieve effecten via aantasting van hun leefgebied.

De grootste knelpunten zijn de voortgaande zeer hoge depositie met als gevolg, vermisting, vervuiging, bodemverzuring, een nutriëntenonbalans in voedsel voor kleine fauna en in de verdere voedselketen en verhoogde kwetsbaarheid voor klimaatverandering;

De huidige hoge stikstofdepositie en de historische zwaveldepositie hebben deze processen echter sterk versneld met als gevolg een versnelde uitspoeling van nutriënten (m.n. calcium, magnesium en kalium), een dalende bodem-pH en hoge concentraties van het giftige aluminium. Dit zorgt ervoor dat plantensoorten die resistent zijn tegen dergelijke zure, rijkere omstandigheden zoals bijvoorbeeld pijpenstrootje en braam gaan overheersen. Minder concurrentiekrachtige soorten uit armere milieus met een meer neutrale pH komen onder druk te staan en zullen in sommige gevallen verdwijnen, bijvoorbeeld in bosranden en -zomen.

Verzuring van de bodem door stikstofdepositie heeft in de bossen op de Veluwe daarnaast een negatief effect op het bodemleven en de strooiselvertering. Het resultaat is een versnelling van het natuurlijke proces van strooiselophoping. Typische bosplanten verdwijnen doordat stapeling van slecht afbreekbaar strooisel leidt tot verstikking (Bron: Bobbink et al., 2017). Verzuring en versterkte strooiselophoping hebben daarnaast ook tot gevolg dat mycorrhiza-vormende paddenstoelen in aandeel teruglopen en dat de soortensamenstelling van de aanwezige paddenstoelen verandert (Bron: Weeda et al., 2005; Arnolds & Veerkamp, 2008; Van der Linde et al., 2018).

Voor duurzaam bodemherstel zal in ieder geval de huidige stikstofdepositie omlaag moeten, maar daarmee is de historische verzuring niet opgelost. Een effectieve bodemherstelmaatregel is echter niet voorhanden (zie ook § 5.3 Kennisleemten en onderzoek).

Naast de effecten op planten, kan verzuring van de bodem ook de fauna beïnvloeden. Door uitspoeling van nutriënten ontstaan tekorten van deze nutriënten in de bovenste bodemlagen. Vooral door het tekort aan calcium verdwijnen in sterk verzuurde bodems huisjesslakken, pissebedden en miljoenpoten. Insecten leveren in die omstandigheden te weinig calcium, waardoor eischalen van zangvogels, die van deze prooien afhankelijk zijn, dunner zijn en het broedsucces aanzienlijk afneemt, zeker daar waar geen andere kalkbronnen voorhanden zijn. Dit verschijnsel is op de Veluwe aangetoond voor de koolmees, maar speelt waarschijnlijk ook voor andere vogels in deze verzuurde ecosystemen (Bron: Graveland et al., 1994).

Bodemverzuring zorgt er daarnaast voor dat de voedselkwaliteit van bladeren sterk afneemt doordat nutriëntentekorten optreden. Dat is op de Veluwe inmiddels vastgesteld binnen de oude eikenbossen (H9190), maar ook binnen de beter gebufferde beuken-eikenbossen met hulst (H9120) (Bron: Bobbink et al., 2022).

Tot slot zorgt bodemverzuring, en vervuiging en vergrassing van de kruidlaag als gevolg van vermisting, ervoor dat steeds minder nectarplanten aanwezig zijn in het landschap. Hierdoor komt de

voedselbeschikbaarheid voor insecten onder druk te staan. Dit is één van de belangrijkste redenen van de achteruitgang van insecten op de Veluwe (Bron: O.a. Barendregt et al., 2022).

Deze insecten zijn de basis van het voedselweb en de negatieve trend in hun voorkomen zorgt voor verschillende soorten voor knelpunten ten aanzien van voedselbeschikbaarheid. 39 Herstelprogramma Bossen | Natura 2000 Veluwe | Mei 2023 Dit speelt onder andere bij VHR-soorten tapuit, boomleeuwerik, draaihal en wespandief (Bron: Nijssen et al., 2019), maar ook bij andere soorten(groepen).

Ook zorgt verzuuring en vergrassing van de kruidlaag ervoor dat de kwaliteit van het foerageer- en voorplantingsbiotoop voor fauna verslechtert. Dit geldt bijvoorbeeld voor bosparelmoervlinder (prioritaire soort uit het Gelderse soortenbeleid) en de draaihal en zwarte specht (VHR-soorten).

Toenemende gevoeligheid klimaatverandering Als gevolg van stikstofdepositie en de daarmee gepaard gaande bodemverzuring hebben boom- en plantensoorten een toegenomen gevoeligheid voor secundaire stressfactoren, zoals schimmelinfecties en insectenplagen en voor vorst- of droogteschade (Bron: Bobbink et al., 2017). Deze stressfactoren zullen als gevolg van klimaatverandering veel vaker en intensiever gaan voorkomen. Door de (historische) stikstofdepositie zijn de bossen op de Veluwe dus minder bestendig tegen klimaatverandering (zie ook §5.1.6 Klimaatverandering en toenemende droogte).

De natuurdoelanalyses en bijbehorende adviezen van de Ecologische Autoriteit voor de Natura 2000-gebieden de Wieden⁸ en de Weerribben⁹ laten een vergelijkbaar beeld zien. Ook daar verslechteren beschermde habitats en is overmatige stikstofdepositie, samen met hydrologische problemen, de belangrijkste drukfactor. Het Natura 2000-gebied de Oostvaardersplassen is minder gevoelig voor stikstofdepositie. Verstoring door geluid en het risico van aanvaringen met overvliegende vogels zijn daar de belangrijkste aandachtspunten.

De Oostvaardersplassen is wel een van de belangrijkste vogelgebieden van Noordwest Europa. Het hele jaar door zijn daar hoge aantallen steltlopers, ganzen, en roofvogels. Het is niet verstandig om daar een vliegveld naast te openen.

Gevolgen vergunningverlening

De veel te hoge stikstofdepositie en de zeer ongunstige staat van instandhouding van de beschermde habitattypen op de Veluwe, betekenen dat projecten die zorgen voor een toename van de stikstofdepositie in praktijk niet zomaar kunnen worden toegestaan. Het is immers niet uit te sluiten dat die verdere toename van de stikstofdepositie significante gevolgen heeft. Ook staat een toename als gevolg van een nieuw project haaks op de noodzaak om juist maatregelen te treffen die ervoor zorgen dat de stikstofdepositie snel en fors vermindert.

De poging om via salderen (veehouderijbedrijven opkopen en sluiten) alsnog toestemming te geven voor de uitbreiding van het vliegverkeer, is op dit moment in principe onmogelijk. Er kan namelijk niet worden voldaan aan het additionaliteitsvereiste¹⁰ omdat voorgenoemde maatregelen voor het verminderingen van de stikstofdepositie structureel achterblijven bij wat nodig is. Het stopzetten van de uitstoot van het veehouderijbedrijven kwalificeert daardoor als een passende maatregel in het kader van artikel 6, tweede lid van de Habitatrichtlijn. Het voornemen van het

⁸ https://pas.ecologischeautoriteit.nl/files/ea/5067/5067_advies_natuurdoelanalyse.pdf

⁹ https://pas.ecologischeautoriteit.nl/files/ea/5066/5066_advies_natuurdoelanalyse.pdf

¹⁰ Het additionaliteitsvereiste betekent dat alleen maatregelen die aanvullend zijn aan maatregelen die nodig zijn om verslechtering tegen te gaan ingezet mogen worden om negatieve effecten van nieuwe activiteiten te mitigeren. Zie <https://www.raadvanstate.nl/uitspraken/@147425/202201311-1-r2/>.

kabinet om pas in 2035 te streven naar een halvering van de uitstoot van ammoniak (de belangrijkste bron van stikstofdepositie) betekent dat deze situatie nog in ieder geval tot die tijd blijft bestaan¹¹.

De bovenstaande punten zijn diverse malen bevestigd in uitspraken van de Afdeling bestuursrecht van de Raad van State. Die uitspraken hebben duidelijk gemaakt dat er strenge eisen worden gesteld aan een passende beoordeling, aan de inzet van mitigerende maatregelen en het voldoen aan eisen ten aanzien van het verslechteringsverbod en additionaliteit.

Hoe wordt geborgd dat de gebruikte stikstofrechten 'hard' en juridisch onaantastbaar zijn?

Dit is een vreemde vraag. Stikstofrechten bestaan namelijk niet. We kennen in Nederland allerlei rechten zoals dierrechten en fosfaatrechten, maar geen stikstofrechten. Een vergunning geeft het recht op het uitvoeren van een bepaalde activiteit, vaak onder bepaalde voorwaarden, maar niet op de uitstoot of depositie van stikstof.

Een vergunning geeft rechtszekerheid, maar dit is geen absoluut recht dat onaantastbaar is. Bij zwaarwegende belangen, of als achteraf blijkt dat informatie of aannames die ten grondslag lagen aan de vergunningverlening niet correct waren, kan een vergunning worden ingetrokken¹². Sterker nog, een vergunning moet worden ingetrokken als natuurschade niet kan worden uitgesloten en er geen andere maatregelen worden genomen om dat tegen te gaan.

Welke invloed heeft de drempelwaarde voor de luchtvaart op de berekening?

Bij deze vraag is het me niet duidelijk waar precies op wordt gedoeld. Vermoedelijk gaat het over het buiten beschouwing laten van de uitstoot van vliegtuigen boven 3.000 voet¹³.

Het is belangrijk om te beseffen dat deze afkapgrens in strijd is met de Habitatrichtlijn. Die verplicht namelijk om de gevolgen van een project volledig in beeld te brengen. Indien ook de uitstoot boven 3.000 voet wordt meegenomen, zal de berekende depositie toenemen¹⁴. Dat betekent ook dat het nog lastiger wordt om een vergunning te verlenen voor de ingebruikname van Lelystad Airport voor groot handelsverkeer.

Ook de afkapgrens van 25 km. die nu wordt gehanteerd bij het in beeld brengen van de effecten van een nieuw plan of project is in strijd met de Habitatrichtlijn¹⁵. Zeker bij vliegverkeer (en in iets mindere mate ook autoverkeer) zijn significante effecten op beschermde habitattypen op meer dan 25 km. afstand immers niet op voorhand uit te sluiten omdat stikstofoxiden zich over grote afstanden verspreiden.

¹¹ <https://www.raoulbeunen.nl/?p=1611>

¹² <https://iplo.nl/regelgeving/regels-voor-activiteiten/activiteiten-natuur/natura-2000-activiteit/omgevingsvergunning-natura-2000-activiteit/intrekken/>

¹³ <https://www.rivm.nl/bibliotheek/rapporten/KN-2024-0012.pdf>

¹⁴ <https://open.overheid.nl/documenten/ronl-a71fc0c4-e37c-4f01-84ce-6f8b55d2f1d2/pdf>

¹⁵ https://research.ou.nl/ws/portalfiles/portal/93609696/Tijdschrift_Lucht-2025-4-De_afkapping_van_stikstofberekeningen_op_25_km_28-31.pdf

In hoeverre spelen andere emissies (zoals ultrafijnstof en geluid) een rol in de integrale natuurtoets?

Alle effecten moet volledig in beeld worden gebracht en beoordeeld. Dat betekent dat effecten van andere emissies en geluid onderzocht moeten worden. Die effecten moeten in samenhang met andere effecten worden beoordeeld.

Welke invloed heeft een volledige of gedeeltelijke nachtsluiting op de totale stikstofberekening en de daaruit voortvloeiende passende beoordeling?

Deze vraag is in zijn algemeenheid niet te beantwoorden. Uiteindelijk gaat het om het totaal aantal vluchten dat mogelijk wordt gemaakt en het autoverkeer dat daarmee samenhangt. Het maakt voor het bepalen van de effecten op de stikstofdepositie niet uit of de vluchten 's nachts of overdag worden uitgevoerd.

Afsluitende reflecties

Het voornemen tot het ingebruikname van Lelystad Airport voor groot handelsverkeer staat haaks op wat nodig is om de klimaat- en biodiversiteitscrisis aan te pakken. Het zorgt voor een toename van de uitstoot van broeikasgassen en de toename van de uitstoot van stikstofoxiden zal aanzienlijke gevolgen hebben voor natuur en biodiversiteit. Daarnaast verstoort het vliegverkeer de rust en gezondheid van omwonenden.

De besluitvorming over dit dossier verdient alles behalve een schoonheidsprijs. Niet voor niets zijn er in de afgelopen jaren verschillende kritische artikelen verschenen over dit dossier¹⁶. En ook nu lijkt de keuze voor een initiële omvang van 10.000 vliegbewegingen per jaar vooral voort te komen uit de wens om de vergunningverlening eenvoudiger te maken en een poging om de wettelijke plicht om projecten in totaliteit te beoordelen te omzeilen. In de eerdere plannen was namelijk een veel hoger aantal vliegbewegingen voorzien, zo'n 45.000. Dat hogere aantal vliegtuigbewegingen zou logischerwijs ook het uitgangspunt moeten zijn bij het beoordelen van de effecten op milieu- en gezondheid. Het is niet toegestaan een project op te knippen.

Een van de zorgen bij dit dossier zijn de effecten op beschermde natuurgebieden, met name de Veluwe. De vliegbewegingen en het autoverkeer zorgen voor een substantiële toename van de stikstofdepositie. De effecten daarvan zijn vooralsnog niet volledig in beeld gebracht doordat de uitstoot boven 3.000 voet en de depositie op meer dan 25 km. afstand niet zijn meegenomen in eerder uitgevoerde beoordelingen. Dit is in strijd met de Habitatrichtlijn.

Al met al is het zorgwekkend hoe op bestuurlijk niveau wordt omgegaan met natuur en biodiversiteit in dit land.

Op de Veluwe is naast waardevolle natuur ook het Kröller-Müller Museum te vinden. Daar hangen enkele van de meest belangrijke werken van Vincent van Gogh, waaronder De aardappeleters en het Caf  terras bij nacht. Wat zouden we doen als die schilderijen zouden worden vervuild of als er steeds opnieuw stukjes af worden gescheurd? Dat is namelijk hoe we in Nederland met onze natuurgebieden omgaan. Steeds opnieuw wordt ruimte gezocht om een beetje meer vervuiling toe

¹⁶ Zie b.v. <https://www.ftm.nl/artikelen/minister-madlener-weet-dat-lelystad-airport-niet-open-kan-voor-vakantievvluchten>, <https://nos.nl/artikel/2420206-streep-door-rekening-lelystad-airport-want-stikstofberekeningen-zijn-onjuist>

te staan of een stukje natuur op te offeren voor veelal private economische belangen. Het publiek belang van die natuurgebieden zou heel wat zwaarder moeten wegen dan die economisch belangen van een beperkt aantal bedrijven of personen.

Bij beschadiging van de kunstwerken zou er waarschijnlijk sprake zijn van grote maatschappelijke verontwaardiging, gevolgd door de eis dat verdere aantasting onmiddellijk wordt voorkomen en alles op alles moet worden gezet om de kunstwerken te herstellen.

Hetzelfde zou moeten gelden voor de Veluwe en andere unieke natuurgebieden. En dat is ook precies wat met elkaar is afgesproken en is vastgelegd in de Habitatrichtlijn, de Omgevingswet en de Natuurherstelverordening.

Bronnen

Barendregt, A., Zeegers, T., van Steenis, W., & Jongejans, E., 2022. Forest hoverfly community collapse: Abundance and species richness drop over four decades. *Insect Conservation and Diversity*.

Bobbink, R., Bergsma, J., Ouden, J. D., & Weijters, M. J. (2017). Na het zuur geen zoet? Bodemverzuring in droog zandlandschap blijvend probleem.

Bobbink, R., G. van Dijk, E. Remke & H. Tomassen, 2022. Herstelbaarheid van door stikstofdepositie aangetaste Natura 2000-habitattypen: een overzicht. 2022 Onderzoekcentrum B-WARE, Nijmegen. Rapportnummer RP-21.117.21.95.

De Vries, W., P. Bolhuis, A. van den Burg & R. Bobbink, 2017. Doorgaande verzuring van bosbodems. Oorzaken en gevolgen voor het boscossysteem. *Vakblad Natuur Bos Landschap* september 2017: 32-35.

Graveland, J., R. van der Wal, J.H. van Balen en A.J. van Noordwijk, 1994. Poor reproduction in forest passerines from decline of snail abundance on acidified soils. *Nature* 368, 446-448.

Herk C.M., Spier J.L., Aptroot A. & Sparrius L.B., 2000. Achteruitgang van de korstmossen in het Speulderbos. *De Levende Natuur*, 101 (5), 149-153.

Jansen A., Bouma J., de Meij T., Vegter U., Wallis de Vries M. (red.), 2020. Droogte ingrijpend voor natuur in hoog Nederland. OBN Deskundigenteams Nat zandlandschap en Beekdalen. KNNV Publishing, Zeist. OBN/VBNE, Driebergen.

Nijssen M., Versluijs R., van den Bremer L. & Sierdsema H., 2019. Soortenherstelprogramma beheerplan Natura 2000 Veluwe: Ecologisch profiel en analyse knelpunten vogelsoorten. Sovon-rapport 2019/76. Stichting Bargerveen & Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen

Van den Burg, A., A. Dees, T. Huigens, R.J. Bijlsma & R. de Waal, 2014. Voedselkwaliteit en biodiversiteit in bossen van de hogere zandgronden. Directie Agro-kennis, Ministerie van EZ. Rapport 2014/OBN186-DZ, Den Haag.

Weijters, M. J., & Bobbink, R. (2024). Vijf decennia te veel stikstof: de effecten op heide en bos.